

УДК 37.013.78

С. О. Васильєва

СТАТУС ЗАРУБІЖНИХ ВЧИТЕЛІВ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ

© Васильєва С. О., 2014
<https://orcid.org/0000-0001-5012-4835>

У статті встановлено власну позицію автора до співвідношення понять «професійний статус», «соціальний статус» та «глобальний статус». Проаналізовано отримані данні Varkey GEMS Varkey GEMS Foundation відносно стану глобального статусу вчителя з точки зору професійного статусу вчителя. Визначено, що найбільшою довірою суспільства користуються вчителі таких країн як Бразилія та Фінляндія, найменшою - Ізраїль, Японія, Південна Корея, Єгипет. Встановлено, що якість освіти не залежить від довіри та поваги суспільства до вчителя. Існування кореляції між задоволенням суспільства системою освіти та результатами якості освіти PISA свідчить, що країни маючі високий показник глобального статусу, мають й високий професійний статус вчителів, що пояснюється наявністю висококваліфікованих вчителів. З'ясовано взаємодію кваліфікації вчителів, й професійного статусу країни. Встановлено, що у багатьох країнах суспільство вважає, що вчителі заслуговують більшої заробітної плати ніж вони отримують, яку необхідно розраховувати з урахуванням результатів роботи; необхідно приймати на посаду вчителя кращих випускників педагогічних ВУЗів, створювати конкуренцію між випускниками за посаду вчителя, розробити систему дієвих стимулів, та створити умови які б сприяли бажанню молоді обирати професію вчителя та ефективно її виконувати.

Ключові слова: глобальний статус, професійний статус, соціальний статус, система освіти.

Васильєва С. А. Статус зарубежных учителей: анализ и перспективы.

В статье представлена собственная позиция относительно понятий «профессиональный статус», «социальный статус» и «глобальный статус». Проанализированы полученные данные Varkey GEMS Varkey GEMS Foundation относительно состояния глобального статуса учителя с точки зрения профессионального статуса учителя. Определено, что наибольшим доверием общества пользуются учителя таких стран как Бразилия и Финляндия, а наименьшим - Израиль, Япония, Южная Корея, Египет. Установлено, что качество образования не зависит от доверия и уважения общества к учителю. Прослеживание корреляции между удовлетворением общества системой образования и результатами качества образования PISA. Страны, которые имеют высокий показатель глобального статуса, имеют и высокий профессиональный статус учителей, что объясняется наличием высококвалифицированных учителей. Выяснено взаимодействие квалификации

учителей, и профессионального статуса страны. Установлено, что во многих странах общество считает, недооценённым труд учителя, заработную плату которого, необходимо рассчитывать с учетом результатов работы; следует назначать на должность учителя лучших выпускников педагогических ВУЗов, создавать конкуренцию между выпускниками, разработать систему действенных стимулов, и создать условия, которые бы способствовали желанию молодежи выбирать профессию учителя и эффективно ее выполнять.

Ключевые слова: глобальный статус, профессиональный статус, социальный статус, система образования.

Vasylieva S. The status of foreign teachers: analysis and perspectives. Author's view point towards the correlation between the terms "professional status", "social status" and "global status" has been shown. The data of Varkey GEMS Varkey GEMS Foundation regarding the state of the global teachers' status of in terms of professional teachers' status has been analyzed. It has been determined that citizens of Brazil and Finland have the greatest confidence in teachers and lowest confidence in teachers is seen in Israel, Japan, South Korea and Egypt. The fact that the quality of education does not depend on the level of confidence to teachers and to the level of social respect to teachers has been established. PISA study results show that there exists a high correlation between the level of social satisfaction with education and the quality of education system. One may say that countries that have a high rate of teachers' global status have a high rate of teachers' professional status due to the presence of qualified teachers. It was found interaction of teacher training, and professional status. It has been discovered in the article that in many countries citizens believe that teachers deserve better salaries than they receive. Salaries should be calculated with on the basis of working results. It has also been proved that working places should be given only to the best graduates of pedagogical universities, there should be created a competition among graduates for the teacher's position, and the system of effective incentives should be developed. To improve the quality of education the conditions that facilitate young people's desire to choose teaching profession and consequently work effectively in education should be created.

Key words: global status, professional status, social status, education system.

Постановка проблеми. Професія вчителя є однією із важливих у всьому світі, адже саме вчитель є засновником всіх перемін у суспільстві через підготовку майбутнього покоління. Але, зниження поваги до вчителів, авторитету та престижу цієї професії призводять до того, що батьки не бажають щоб їх діти були вчителями. Таке відношення з одного боку до важливої професії, а з іншого - неповажної, стає загальносвітовою проблемою.

Повага до вчителя є однією із загальносвітових проблем сьогодення. Про це свідчать нормативні документи, які були прийняті у другій половині ХХ сторіччя громадськістю, спрямовані на підвищення статусу вчителя: Конвенція «Про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти» прийнята Генеральною конференцією Організації Об'єднаних Націй з питань освіти науки і культури (1960 р.), «Рекомендації ЮНЕСКО про становище вчителів» (05.10.1966 р.); постанова Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав № 24-13 про модельний закон «Про статус вчителя» (м. Санкт-Петербург від 04.12.2004 р., доповнений 10.07.2009 р.). Питання якості освіти в Україні досліджували Г. Лашевська, Н. Титаренко, Л. Гриневич. Статус вчителя аналізували такі вчені як: В. Лебедева, С. Молчанов, А. Філіпов та ін., проблему глобального статусу вивчали: В. Пота, П. Долтон, А. Адоніс, Д. Марченаро, Д. Данн, але, нажаль, автори мало уваги приділяли визначенню професійного статусу як складової глобального статусу вчителя, та його ролі у розвитку освіти.

Метою статті є: на основі наукових даних визначення глобального статусу вчителів, встановлення місця професійного статусу та виявлення його впливу на розвиток освіти у країні.

Виклад основного матеріалу дослідження: Аналізуючи дані досліджень прояву поваги до вчителя [6; 7], слід зазначити світову тенденцію до його зниження на початку ХХІ століття. Така тенденція може негативно вплинути на загальносвітовий рівень освіти. Оскільки, якщо вчителя не будуть поважати у суспільстві, діти не стануть слухають його у класі, батьки з неповагою стануть ставитися до школи, а найталановитіші випускники будуть продовжувати нехтування викладанням як професією. Саме тому була створена організація для поліпшення якості освіти, що проводить дослідження з різних питань освіти – Varkey GEMS Varkey GEMS Foundation. Виконавчим директором якої став Викас Пота. На його думку, ні школа, ні система освіти в світі не можуть бути кращими ніж якість їх вчителів та керівників навчальних закладів. Таку ж точку зору має й Анри Адоніс, який також досліджує проблеми професії вчителя, та зазначає, що у будь-якій системі освіти, не що не може бути кращим ніж її вчителі. Саме відбір яскравих та кращих у викладанні є найважливішим імперативом для всіх народів, незалежно від їх багатства або бідності [4, с. 9]. Отже, вчителі, як професіонали своєї справи, є важливішою основою успіху

системи освіти. Саме професіоналізм вчителя, ми вважаємо, є однією із основ професіонального статусу вчителя [1; 2]. Тому, професійний статус є невід'ємною частиною глобального статусу, а також соціального статусу вчителів.

У дослідженні з виміру глобального статусу учителя, яке проводив Varkey GEMS Varkey GEMS Foundation у 2013 році у різних країнах. Ним було зібрано півмільйона точок зору від респондентів у 21 країні, які висказали свої точки зору з таких аспектів: наскільки вчителів поважають по відношенню до інших професій; соціальне становище вчителів; чи будуть батьки заохочувати своїх дітей бути вчителями; чи поважають діти своїх учителів; яким чином, з точки зору людей, повинен бути оплачений труд вчителя; на скільки суспільство довіряє існуючій системі освіти; наскільки суспільство впевнено у якійсь діяльності вчителів.

Порівнюючи отриманні данні глобального статусу вчителів, та його складника - професійного статусу, з рівнем якості освіти в країні, можна визначити пріоритетні напрями розвитку освіти у світі. Сьогодні існує декілька програм, які на міжнародному рівні порівнюють оцінку якості освіти учнів, таких як: for International Student Assessment (PISA), Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS), Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS), і видання організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Вони надають результати, щодо щорічного погляду на освіту, з різних точок зору, оскільки діти виконують аналогічні освітні тести у багатьох країнах світу [3; 4]. Це надає інформацію про ставлення країни до своєї системи освіти, до вчителів та викладачів; наскільки розуміють і цінують роль вчителя, його вплив на підготовку майбутнього покоління країни – учнів, та їх вплив у майбутньому на культурні, політичні й економічних чинники країни.

Глобальний статус вчителів у світі досліджувався завдяки VARKEYGEM Soundation, в 21 країні: Бразилії; Китаї; Чеської Республіці; Єгипті; Фінляндії; Франції; Німеччині; Греції; Ізраїлі; Італії, Японії, Нідерландів, нової Зеландія, Португалії, Туреччини, Сінгапурі, Південної Кореї, Іспанії, Швейцарії; Великобританії; Сполучених Штатах Америки (США). Ці країни були обрані за результати досліджень PISA та TIMSS, з урахуванням континентів та представників різних напрямів системи освіти. Враховувались й пропорції

населення у конкретній країні, згідно до інформації перепису населення. Вибірку склали респонденти від 16 до 70 років, які мали фракції згідно зразка: вік, стать, вік та регіон. Дані дослідження були зібрані шляхом опитування компанії Populus за допомогою інтернет-опитування (WBS), від 1000 респондентів у кожній з країн [4].

Отримані дані свідчать, що у таких країнах як Китай та Південна Корея, викладачі мають найбільший глобальний статус та зберігають свій авторитет [4; 5]. Встановлено, що статус учителя знаходиться у взаємозв'язку між підвищенням оплати праці вчителів й результатів учнів. Також, було з'ясовано, що середній відносний рейтинг викладача з 21 країни, знаходився у межах 7-14 ступеней серед інших професій, що свідчить про середній рейтинг серед професії [4]. Зазначимо, що ці дані стосуються тих країн, які брали участь у дослідженні, нажаль Україна не була залучена до дослідження.

Одним з важливих аспектів вивчення глобального статусу вчителя є професіоналізм вчителя, який ми виділяємо, як складову професійного статусу вчителя. Він тісно взаємопов'язан з якістю освіти, яку надають вчителі, з системою освіти у державі, з вмотивованістю до праці вчителів. Для визначення суспільством професійного статусу вчителя були вивчені такі аспекти: ступінь довіри суспільства вчителям, у формуванні якості освіти, яку вони надають учням; ступінь оцінки системи освіти в країні; визначення громадської думки впливу профспілок вчителів на заробітну плату та умов праці.

Визначаючи ступінь довіри суспільства до вчителя та якості їх праці, отримали такі результати: у 21 країні це рейтинг склав 6.3 з 10 балів, що свідчить про задоволення та позитивну довіру суспільства до вчителів у країнах. Найбільшою довірою вчителів користуються у таких країнах як Бразилія та Фінляндія (більше 7 балів), а найменшою - Ізраїль, Японія, Південна Корея, Єгипет (приблизно 5,3- 5,5 балів).

Порівнюючи отримані данні, рівня якості освіти у країні та данні довіри суспільства до вчителя, можна відзначити, що вони не знаходяться в кореляційній залежності, що свідчить про не залежність якості освіти від довіри суспільства вчителю. Також, немає кореляції між довірою вчителю та індексом глобального статусу вчителя. Аналогічно, не існує кореляція між довірою вчителям та повагою до вчителів. Це говорить про те, що вчитель може мати

високий соціальний статус у суспільстві, але, це не означає, що він буде надавати ефективну та якісну освіту учням.

Аналізуючи отримані данні, відповідно до оцінки суспільства якості освіти в їх країні, зазначимо, що сприйняття освіти як якісною вважають громадяни Фінляндії, Сінгапуру та Швейцарії (6,5-7,8 балів з 10), найменш задоволені системою освіти у своїй країні – Єгипет та Греція, а також суспільство Південної Кореї (4-4,5 бали). У цілому, існує слабка кореляція між суспільною довірою до вчителів та задоволенням якістю освіти у країні. Більш чітка кореляція спостерігається між задоволенням системою освітою суспільства та результатами якості освіти PISA. Таким чином, змінюється ступінь відповідальності вчителів за успіхи чи невдачі освіти у країні.

Такі розбіжності у сприйнятті країнами професії вчителя можна пояснити менталітетом та культурними відмінностями між країнами й ефективності їх системи освіти. Майбутні вчителі обирають професію звертаючи увагу на такі фактори як: матеріальне заохочення, повага та авторитет професії, що, у свою чергу, впливає на ефективність роботи вчителів та результат їх діяльності.

Загальним для країн, які мають високий показник глобального статусу вчителів, є поєднання таких складових як: висока кваліфікація вчителів, конкурентоспроможність, як при вступі до ВУЗу, так й при влаштуванні на посаду вчителя. Чим вище кваліфікація вчителів та чим більше претендентів на одну посаду вчителя, тим кращі результати якості освіти учнів. Так, у Фінляндії, Південної Кореї та Сінгапурі, на одну посаду вчителя приходиться 10 претендентів. Отже, якщо у школах будуть працювати найкращі та найталановитіші фахівці, навчання буде мати високу результативність. Але, для цього необхідно створити певні умови праці, щоб ці фахівці мали бажання працювати вчителем, умови для ефективної праці, а також умови, щоб такі фахівці не звільнялись з посади вчителя.

Андреас Шляйхер говорить про великих вчителів, як про людей, які надихають нас, відкривають нові світи, змінюють курс життя, поглиблюють його сенс. Але, хто визначає велич вчителя, яким чином встановити великий то вчитель чи ні? Високоякісне викладання – це складний об'єкт для дослідження, й розкласти його на складові дуже важко. Цей процес обов'язково включає підготовку, планування та реалізацію, проте, для кожного вчителя, це

індивідуальні процеси, які дуже важко описати та виокремити особливість кожного, адже кожна людина особлива та неповторна.

Загальними рисами вчителя для XXI століття є добра підготовка, вміння планування занять, знання з педагогіки, психології, вміння працювати згідно до навчальних планів, вміло оцінювати знання учнів; вміння спілкуватись, ефективно використовувати відповідні методи навчання та виховання, вміння стимулювати та залучувати учнів у процесі навчання, отримувати зворотній зв'язок, й демонструвати чуйність; враховувати клімат у класі, колективі, вміння заслужити повагу та досягти взаєморозуміння, особливо важливим є вміння вчителя створити культуру навчання та вміння керувати поведінкою студентів. Останнє, є дуже важливим вмінням, яке включає в себе вміння працювати у команді, управління та розподілу обов'язків як керівника, консультування батьків, налагоджування стосунків зі спільнотою, встановлювання партнерських зв'язків у системи освіти.

Вчителі, які володіють цими вміннями, є дуже важливими та необхідними для розвитку будь-якої країни. Тому, країна зацікавлена у таких педагогічних робітниках. Уряд та чиновники повинні створювати всі умови, щоб зацікавлювати до праці таких робітників. Отже, система освіти у країні, перш за все, залежить від уряду країни. У свою чергу, відношення міністерства та уряду до системи освіти, відображається у ставленні суспільства до цієї професії, у авторитеті, у престижі вчителів, оскільки, поведінка суспільства часто залежить від того, як лідери країни сприймають та відносяться до вчителів, адже їх ставлення стає загальноприйнятим у суспільстві.

У результаті вивчення рівня поваги до вчителя відповідно до ступеня школи в якій працює вчитель: початкового, середнього чи старшого, встановлено, що у 86 % країн вчитель старшої школи більш високо шанований, ніж вчителі середньої школи. У 81 % країн вчителі середньої школи користуються більшою повагою, ніж вчителі початкових класів. Зазначимо, що найменш поважають вчителів початкової школи у таких країнах як Ізраїль (5,3 бали), Чеська республіка (5,8 бали); Італія (6,1 бал), Німеччина (6,3 балів). У таких країнах, як Сполучені Штати Америки та Франція, вчителі початкової школи більш поважні ніж вчителі середньої школи. Порівнюючи рівень поваги вчителів середньої, старшої та початкової школи зазначимо, що у таких країнах як Китай та Греція, вчителі старшої школи мають найменший рівень поваги.

У Турції повага до вчителів середньої та старшої школи знаходиться на одному рівні. У всіх інших країнах повага до вчителів старшої школи є найбільшою за інших вчителів.

Одним із показників поваги до професії вчителя було опитування батьків, з метою з'ясування чи бажали б вони, щоб їх діти стали у майбутньому вчителями? У результаті отриманих даних, було встановлено закономірність між рівнем поваги до професії вчителя та бажанням батьків, щоб їх дитина стала у майбутньому вчителем. Існують значні відмінності між країнами за бажанням батьків, щоб їх діти стали вчителями. Так, у Китаї 50 % батьків позитивно ставляться до вибору дитини, позитивне ставлення батьків й у Південній Кореї, Туреччині та Єгипті, а, найменш за всіх, лише 8 % батьків мають позитивне ставлення до професії вчителя в Ізраїлі. Стосовно поваги вчителів, то найбільше поважають цю професію у тих країнах, де батьки мають позитивне ставлення до цієї професії, а саме у: Китаї, Південній Кореї, Туреччині та Єгипті. У більшості Європейських країн, більшість респондентів вважають, що учні не поважають вчителів.

Таким чином, було зроблено висновок, що такі країни, як Китай та Південна Корея, які мають вищий рівень поваги до вчителів, будуть заохочувати своїх дітей стати вчителями у майбутньому. При виборі професії для своїх дітей, батьки враховують такі фактори, як повага до професії у суспільстві та її високооплачуваність. Так, в Ізраїлі та Бразилії (де заохочення були низькими) такий рівень обумовлено низькою прибутковістю професії вчителя, а не низькою повагою до цієї професії.

Порівнюючи отримані дані відповідно заробітної плати вчителів та бажання батьків, щоб їх діти були вчителями, та відповіді стосовно відповідності й справедливості реальної заробітної плати вчителя його діяльності, не простежується кореляція у всіх трьох вимірах.

Цікаві данні отримані при співставленні професії вчителя з іншими професіями. Респонденти більшості країн світу (Німеччина, Італія, Іспанія, Швейцарія та Нідерланди) відповіли, що професія вчителя у них асоціюється з соціальними працівниками. Такі відповіді можна пояснити тим, що у багатьох країнах вчителі розглядаються як держслужбовці, тому мають фіксовану оплату їх праці, визначену пенсію, визначену форму трудового договору, мають право на охорону праці й право на святкові дні, що наближують професію вчителя до

соціальних працівників [4, с. 19]. У Китаї, де професія вчителя є найбільш пошаною, вчителі асоціюються з лікарями. У країнах, в яких вчителі асоціюються з бібліотекарями (США, Бразилії, Франції і Туреччині), ця професія має найменшу повагу у населення. У Новій Зеландії люди сприймають вчителів як годувальників. В Японії – вчителі найбільш схожі на представників місцевого самоврядування або менеджерів. Ці дані свідчать, що в залежності від того, як викладачі розглядаються державою, які вони мають політичні та економічні умови, таким чином й суспільство сприймає людей цієї професії.

Отже, дві третини країн зазначили, що статус вчителя, є найбільш схожими на статусу соціальних працівників; на другому місці, за кількістю відповідей до якої професії близька професія вчителя, став статус бібліотекарів (згідно з рейтингом США, Бразилії, Франції та Туреччини).

Існує різниця й у результатах отриманих даних між тим, як люди та учні оцінюють повагу до вчителів, хоча і спостерігається слабка кореляція ($r^2 = 0,3$). Такі результати пояснюються розривом поколінь у рівні поваги. Можна припустити, що батьки учнів вважають, що учні не поважають своїх учителів достатньо – або на стільки, на скільки вони повинні їх поважати. Це не відноситься до всіх країн. Китай, Туреччина та Єгипет мають високу повагу й в учнів, й у суспільстві. З іншого боку, Ізраїль має низьку позицію у респондентів. У Китаї 75 % респондентів вважають, що учні поважають вчителів [4, с. 20]. Також, високий рівень переконання мають Туреччина, Єгипет і Сінгапур, де учні поважають учителів. У Європі існує більш високий рівень песимізму щодо поваги учнів до вчителів, аніж в Азії та на Близькому Сході. У більшості Європейських країн, які брали участь у дослідженні, більша кількість респондентів думають, що учні проявляють неповагу до вчителів. Респонденти США на 10 % більше схильні думати, що їх учні сильніше поважають учителів, ніж в Європі.

Вивчаючи думку суспільства відносно реальності заробітної плати вчителів, встановлено, що більшість вважають, що вчителі мають занижену заробітну плату (95 % країни сказали, що вчителі повинні отримувати зарплату, яка повинна перевищувати реальну заробітну плату). Так, у Туреччині, Греції та Ізраїлі, респонденти вважають необхідним підвищити заробітну платню вчителя на 30-40 %. У Японії, Франції та США вважають, що заробітна плата завищена на 6-55 %. В переважній більшості країн люди думають, що вчителі

зобов'язані бути винагородженні справедливою оплатою праці, що на 1-40 % більше, ніж вони отримують на даний час. У випадку США та Великобританії, люди думають про необхідність підняти заробітну плату на 3 % (у Великобританії) до 8 % (у США). У Південній Кореї, Японії, Сінгапурі, Ізраїлі та США, вчителі, за думкою суспільства, заробляють більше ніж заслуговують [4, с. 21]. У кожній з 21 країни, понад 59% респондентів відмітили, що оплата праці вчителя повинна залежати від результатів його діяльності. Наприклад, у Єгипті ця цифра становила понад 90 %, в Ізраїлі, Китаї, Бразилії та Новій Зеландії – понад 80 % [4, с. 7].

Вивчаючи замотивованість вчителів до занять своєю діяльністю, на першому місці стоїть матеріальний чинник, такий як зарплата. Зіставляючи заробітну платню вчителів та якість освіти, зазначимо, що простежується пряма залежність між заробітною платою вчителів та ефективністю їх роботи.

Дані стану глобального індексу вчителя вказують на те, що у багатьох країнах люди вважають, що вчителі заслуговують більшої зарплати ніж вони отримують, яка повинна розраховуватись з урахуванням результатів їх роботи. Для цього керівництво країн повинні розглядати це питання, прийняти закони які б сприяли поліпшенню оплати й умов праці, але підвищення статусу вчителя та глобального статусу викладача, неможливо вирішити лише такими засобами необхідно сприяти підвищенню цінності освіти серед суспільства. Про ставлення до вчителів Україні можна судити по святкуванню Дня вчителя, на жаль сьогодні у більшості країн Всесвітній день вчителя, в основному, ігнорується [6].

Висновки: Отже, якщо суспільство бажає, щоб майбутнє покоління мало правильні цінності та кращі шанси у житті, то воно повинно приймати на роботу кращих вчителів, створювати конкуренцію між випускниками за посаду вчителя, розробити систему дієвих стимулів, створити умови, які б сприяли бажанню молоді обирати професію вчителя та ефективно її виконувати.

Найбільшою довірою до вчителів користуються у таких країнах як Бразилія та Фінляндія, а найменшою: Ізраїль, Японія, Південна Корея, Єгипет. Встановлено, що якість освіти не залежить від довіри та поваги суспільства до вчителя. Найбільш суспільство задоволено якістю освіти у Фінляндії, Сінгапурі та Швейцарії, найменш задоволені Єгиптяни, Греки та мешканці Південної Кореї. Існування кореляції між задоволенням суспільства системою освіти та

результатами якості освіти PISA, свідчить, що країни які мають високий показник глобального статусу мають й високий професійний статус вчителів, що пояснюється наявністю висококваліфікованих вчителів. Отже, чим вище кваліфікація вчителів, чим більше претендентів на одну посаду вчителя, тим вище професійний статус країни й тим кращі результати якості освіти учнів.

Література

1. Васильєва С. О. Професійний статус учителя як різновид соціального статусу / С. Васильєва // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : збірник наукових праць. – Вип. 35. (88) – Запоріжжя, Класичний приватний університет. – 2014. – С. 399-409.
2. Васильєва С. А., Попова Е. В. Сущность понятия «Профессиональный статус учителя» / С. Васильєва, Е. Попова // Материалы VII Международной научно-практической конференции [Инновационная деятельность в образовании] Ярославль-Москва. Часть 1 / под общ. редакцией Г. П. Новиковой. – Ярославль-Москва : Канцеля, 2013. – С. 288-297.
3. Лашевська Г., Титаренко Н. Участь України в міжнародному порівняльних моніторингових дослідженнях TIMSS [Електронний ресурс] / Г. Лашевська, Н.Титаренко. – 2014. Режим доступу до ресурсу: <http://www.monitoring.in.ua/up/files/portfolio/000036.pdf>
4. Dunn J. The Global Teacher Status Index Is Now Available // [Електронний ресурс] Jeff Dunn / October 3, – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.edudemic.com/global-teacher-status-index/>
5. Peter Dolton World Teacher Day: Teacher respect [Електронний ресурс] / Peter Dolton // Saturday 5th of October – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://varkeygemsfoundation.org/Blogs/world-teacher-day-teacher-respect>
6. Pota V. Improving the Social Standing of Teachers / [Електронний ресурс] Posted by Vikas Pota // Thursday 3rd of October 2013 / Режим доступу до ресурсу: <https://varkeygemsfoundation.org/Blogs/improving-social-standing-teachers>